مارتن هایدگەری بیرمەند

لەعەرەبییەوە: سابیر عەبدوڵڵا کەریم
لەعەرەبییەوە: سابیر عەبدوڵڵا کەریم

ئاماژەی بە چەمکی راستی (ئەلیسیا) کرد، کە مانای پەردە پۆش نەکردن دەگەیەنێت

لەعەرەبییەوە: سابیر عەبدوڵڵا کەریم

هانز جۆرج گادامیر

لەعەرەبییەوە: سابیر عەبدوڵڵا کەریم

لە یەکەم دەرکەوتنیدا لەسەر بڵنگۆکەی فرایبۆرگ لەدوای جەنگی جیهانی یەکەمدا شتێکی نوێ و کتوپڕ لە مارتن هایدگەردا بەدەرکەوت، شتێک کە لەوەوپێش کەس گوێی لێنەبووە. ئێمە لەپێش ئەو بەرەوارەوە ئەوە فێر بووین ،کە فیکر نەخشەی پەیوەندییەکان دەکێشێت، ئەوەش بەڕوونی دەرکەوت کە پێویستدەکات مرۆڤ لە ڕوانگەی بوونی هیواوە شتێک لەبارەی پەیوەندییەکی دیاریکراوەوە دابنێت ،کە دەستەواژەیەک بێت سەبارەت بەم پەیوەندیە، ئەو دەستەواژەیەش ناوی لێنرا (A Judgment) و دوای بیرکردنەوە دەرکەوت، کە پرۆسەیەکە بەرە بەرە لە پەیوەندیەکەوە بۆ یەکێکی دیکە و لە قەڵەمڕەوێکەوە بۆ یەکێکی دیکە دەگوزارێنەوە، بەڵام کتوپڕ فێری ئەوە بووین کە فیکر دەرخستنە ،یاخود ناچارکردنی شتێکە تاوەکو خۆی دەربخات، بۆیە ئەوە ڕووداوێکی زۆر گرنگ بوو کە تێیدا مرۆڤ هەستدەکات کە لە سەربانی پێشکەوتنی هیواخوازانە لەژێر کاریگەری هەنگاوەکانی هایدەگەردا هەڵکەندراوە، هەستیش دەکات کە وشە

گەشەکردووەکانی بۆ ئاراستەیەکی تەواو تازە پەلکێشمان دەکات.

ئەم نمایشە سەرەتاییەی هایدگەر کە کەلتورێک و دەرخستنێکی بەهێزو کاریگەری (هۆسێرل)ی تێدایە، بووەتە هۆی بەرجەستەکردنی بابەتی فیکری باو بە چاوپۆشین لە سروشتەکەی، بەو هۆیەشەوە بووەتە بازنەیەکی سێ ڕەهەند. ئەو لەوێ ئامادە بوو، مرۆ هەمیشە بەرەنگاری دەبوەوە، چونکە هەموو وەرچەرخانێکی فیکری هەمیشە دەچێتەوە سەر هەمان بابەت، بۆیە ئێمە لەڕووی فیکرییەوە وا ڕاهاتبووین کە سەرقاڵبین بە گواستنەوەمان لە بیرۆکەیەکەوە بۆ یەکێکی دیکە، بەڵام لێرە ماینەوە و سەرقاڵبووین بە چەسپاندنی هەمان بابەت. ئەوە بەو مەبەستە نەبوو، کە بابەتەکە بەشێوەیەکی بەرچاو وێنایەکی جوانی پێبدرێت ،وەکو چۆن لە شیکاریە بەناوبانگەکەی (هۆسێرل)دا بەرجەستە بووە کە بۆ شتە هەستپێکراوەکان و کەوتنەوەی سێبەرەکانیان کردوویەتی، بەڵکو لە ڕاستیدا بوێری و ڕیشەیی بوونی پرسیارەکانی کە بۆ ئامادەبووان خوێنرانەوە بە تەواوەتی هەناسەکانیانی دەگرت. لەوانەشە لەو کاتەدا گومانی مرۆڤ تا ئەو ئاستە بڕوات، کە بچێتە ئەو ئەندێشەیەوە کە ئەوەی دەگوزەرێت دەبێت هاوشێوە بێت، لەگەڵ ئەوەی ئەسینابیەکاندا لە کۆتایی سەدەی پێنجەمی پێش زایین، کاتێک هونەرێکی نوێ لە بیرکردنەوەدا پەیدا بوو، واتا (گفتوگۆ). ئەو کاتە گەنجان و لاوانی ئەسینا بەوپەڕی حەزو ئارزووەوە ڕوویان تێکرد، ئەوەش بە شێوازێکی زۆر جوان (ئەریستۆناس) ی بۆ وێنا کردین، بەڵام ئەمە هیچ دەستکەوتێکی نەبەخشیە سوقرات، بۆیە ئەو جوامێریە خاوەی کە لە دەروونەکاندا درووستی کرد ببووە جێی پرسیاری هایدگەر. لە قۆناغی زووی فرایبۆرگدا و لە ساڵانی ماربۆرگ کە لە قۆناغی ئەسیناییەکان دەچوو وەک چۆن لاساییکەران و شوێنکەوتووانی تێدا نەبووبێت، دەبینی ئەوانیش لەدوای ئەوانەوە مەلەیان دەکرد و هەوڵیاندەدا بەسەر پرسیارەکانیدا زاڵبن. لەو کاتانەدا دیمەنێکی کاریکاتۆریان دەدایە ئەو قەبەییەی بەردەم پرسیارو بیرکردنەوەکانی هایدگەر، بەڵام لەگەڵ گەیشتنی هایدگەردا شتێکی جدی نوێ هاتە ناو کایەی کاری فیکری. بەشێوەیەکی کتوپڕ ئەو تەکنیکە توندەی ڕاهێنانی فیکری و ئەکادیمی بۆ ئێمە وەکو عەبەسیەتێکی ڕووت وابوو، بۆیە پێویستە لەسەر مرۆڤ زیادەڕۆیی نەکات، تا ئەو ئاستەی بڵێت: ئەم بارووودۆخە لەناو زانکۆکانی ئەڵمانیادا کاریگەریەکی جێگیری دوورودرێژی هەبووە. ئێمە کە لەو سەردەمەدا گەنج بووین، نموونەیەکمان دۆزیەوە کاتێک دەستمان بە هەوڵەکانی سەرەتامان کرد لەبواری فێربووندا.

ڕیتمێکی تازە بۆ دەنگی زیندوو یەکبوونی تەواوی نێوان فێرکردن و توێژینەوە هاتە ناو بوارەکەوە،

لـەگـەڵ کـارکـردنـی مـەتـرسـیـدار سەبارەت بەو پرسیارە فەلسەفیە بنەڕەتییانە، بەو شێوەیەش دژی ئەو ڕینمە وەسنایەوە، کە وانەکانی لەسەر بەڕێوە دەچوو، ئینر وانەکان پشنگوێدەخران، چونکە مامۆسنا هێشنا بە کاری تایبەتی خۆیەوە سـەرقـاڵ بـوو. ئەمە لـە دەیـەی بیسنەکانی سـەدەی ڕابـــردوودا ڕوویــدەدا، هەرچەندە کاریگەری هایدگەر سنووری تایبەتمەندێتی فەلسەفەی تێپەڕاندبوو. ئەمە بە تەنها هونەرێکی نوێ نەبوو، یاخود توانایەکی هەستی نەبوو ،کە بەکاربهێنرێت بۆ جارێکی دیکە سەلماندنی بەسەر ئەو بەهایەدا ،کە پیشەیەکی فیکری هەیەتی، بەڵکو ئـەوە شتێکی دیکە بوو زۆر لەوە گەورەتر. پێش هەموو شتێک جۆرە هاندەرێکی تازە بوو ،کە باڵی بەسەر بیری هایدگەردا کێشاو گۆڕانکارییەکی تـەواوی تێدا دروستکرد، بۆیە لێردا ئێمە لـەبـەردەم بیرێکداین کە هەر لە سـەرەتـاوە هەوڵیدا بیر لەخۆی بکاتەوە، بەڵام بە دڵنیاییەوە ئەوە ڕویـنـەدا لەسەر شێوەی کانتییەی نوێخوازی و دیاردەیی (هۆسێرل) بەو پێیەی کە زانستێکی وردە، بەڵکو گەڕان هەبوو بەدوای سەرەتایەکدا کە ببێتە بناغەی کۆتایی کە جۆرێک لـە ڕێکخستن و بەرئەنجامی مەنهەجی ببەخشێتە سـەرجـەم بابەتە فەلسەفییەکان، سەرەتاش لە بنەمای خودی باڵادا دەرکەوت، بەڵام ئامانجی پرسیارە ڕیشەییەکانی هایدگەر بۆ ڕەسەنایەتیکی قووڵتر بوو لەوەی کە لە بنەمای هۆشیاری خـودیـدا بـەدوایـدا دەگـــەڕا، لەم بارەیەوە هایدگەر کوڕی سەدەیەکی نوێ بـوو، سەدەیەک کە نیچە و بیری مێژوویی و بیری فەلسەفەی ژیان هەژموونی بەسەریدا هەبوو، هەروەها ئەم سەدەیە ئەو گومانانەی ڕەواندەوە لە بەرامبەر سەرجەم ئەو زانیارییانەی ،کە باسیان لە هۆشیاری خۆیی دەکرد.

هایدگەر ئاماژەی بۆ ئەزموونی سەرەکی چەمکی ڕاستی (ئەلیسیا) ی یۆنانییەکان کرد ،کە مانای پەردەپۆش نەکردن دەگەیەنێت

لە وانەیەکی سەرەتاییدا لە فرایبۆرگ کە توانیم لە ڕێگەی تێبینییەکانی (ڤاڵـتـەر بـروکـەر) وە بـەدەسـتـی بێنم، هایدگەر بـاسـی تـەمـومـژاوی و ئـاڵـۆزی ژیانی کرد ،لەبری ئـەوەی باسی بنەمای هەستپێکردنی ئاشکرا و شایستەی(من بیردەکەمەوە) بکات. باسکردنی ئەوەش کە ژیان ئاڵۆزو لێڵە مانای ئەوە نیە ،کە کەشتی بچووکی ژیان ناتوانێت ئاسۆیەکی ڕوون و ئـازاد نـیـشـان بـدات، هەروەها زۆر بە سانایی ئاڵۆزی و لێڵی مانای ئەوە ناگەیەنێت کە تێڕوانینی مرۆڤ لێڵە، بەڵکو وەها وێنا دەکرێت کە پێکهاتەی سەرەکی خـودی ژیانە، بۆیە دەبینی خۆی لە ئـاڵـۆزی و لێڵیەوە دەپێچێ، ئالێرەشدا نائارامی ناواخنی (التوتر الباطنی) دەردەکەوێت کە بریتیە لەو ململانێ ناوخۆییەی کە نیچە ئاماژەی بۆ کـردووە. گرنگ ئەوە نییە کە تێبکۆشیت لەپێناوی ڕوونی و ئاشکراییدا، بەڵام لەپێناوی ئەوەدا کە تەنها بزانیت ئەوەش گرنگە ،کە لە تاریکی دەرباز ببیت و لەبیری بکەیت.

کاتێک هایدگەر ئـامـاژەی بۆ ئەزموونی سەرەکی چەمکی ڕاستی (ئەلیسیا)ی یۆنانییەکان کرد ،کە مانای پەردەپۆش نەکردن دەگەیەنێت، زۆر بە سانایی مەبەستی ئەوە نەبووە کە ڕاستی بە شێوەی ئاشکرایی خـــراوەڕوو نییە، وانـا دەبێت پەردەپۆشکردنی لێ دابماڵرێت وەک ئەوەی کە دەستکەوت بێت، بەڵکو ئەو مەبەستی ئەوەیە کە ڕاستی هەمیشە ئـەگـەری ئـەوەی هەیە بکەوێتە بەر مەترسی هەنگاونان بەرە لەبەریەکهەڵوەشان و تاریکی، ئەو هەوڵانەش کە خراوتەگەڕ ،لەپێناو گونجاندنی لەگەڵ ئەو چەمکانەدا ،کە پێویستە هەوڵبدەن بۆ ڕێگرتن لە هەنگاونانی ڕاستی بەرەو لەبەریەکهەڵوەشان، تەنانەت ئەو هەڵوەشانەش دەبێت وەها لێی بڕوانرێت کە ڕووداوێکە بۆ ڕاستی. هایدگەر هەوڵی یەکەمی خۆی بۆ

بیرکردنەوە لە سەرەتادا ناوناوە (ئەنتۆلۆجیا)، هەر ئەوەش بوو ناونیشانی وانەی یەکەمی کە لە ساڵی ١٩٢٣دا گوێم لێگرتووە، بەڵام ئەم ئەنتۆلۆجیایە بە مانا کلاسیکیەکەی لە لە میتافیزیکی خۆرئاوایی ئەو ئەنتۆلۆجیایە نییە، کە لە مێژووی جیهاندا یەکەمین وەڵامی پرسیاری (بوون)ی دایەوە. لە ڕاستیدا ئاکە داواکاری لێرەدا تەنها ئامادەکردنی زەمینەی ئامادەکاریە سەرەتاییەکانە لە پێناوی داڕشتنی پرسیارێکدا.

ئایا مەبەست لە داڕشتنی پرسیار چیە؟..پێدەچێت بابەتەکە ئاسان بێت وەک ئامادەکردنی شتێکی هاوبەش بە چونیەکی لەگەڵ دیاریکردنی وەڵامەکاندا، یاخود شتێک بێت جێگەی سەرنجدان بێت بەهۆی ئەو میتۆدەوە کە سەبارەت بەوان وەریگرتووە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا لێرەدا پرسیارەکان بۆ ئەوە نەکراون کە وەڵامێکی دیاریکراو وەربگرن. هەر کاتێک مەسەلەی بوون جێگەی پرسیار بێت، ئیتر سەبارەت بە هیچ شتێک قسە ناکرێت. کردنی پرسیار سەبارەت بە (بوون) مانای ئەوە دەگەیەنێت کە مرۆڤ واز لە پرسیارەکە بهێنێ، ئەو پرسیارەی کە (بوون) لە پلەی یەکەمدا بەهەند وەردەگرێت کە بەبێ ئەو (بوون) وەکو لێڵی و ناڕوونیەکی زەمانەوانی بەتاڵ دەمێنێتەوە. کاتێک هایدگەر ئەو پرسیارەی وروژاند، کە پەیوەندی بە سەرەتای فەلسەفەی خۆرئاواوە هەیە، بە واتایەکی زۆر جیاواز لە ماناکەی خۆی کردی، ئەویش ئەو مانایەیە کە مێژوونوس مەبەستیەتی.

لە کاتێکەوە بۆ کاتێکی دیکە، هایدگەر لەبارەی ئەم سەرەتایەوە دەیوت: هەمیشە پشتگوێمان دەخات و ئێمان دەپەڕێنێ، ئەم قسەیەکی سەبارەت بە تێپەڕاندنی میتافیزیکیای خۆرئاوایی کردووە، مەبەستیش لەوە دانانی میتافیزیکیا نەبووە لە پشتمانەوە بەو ئاسنەی ،کە ناچارکردنی میتافیزیکیا بووە ،بۆ ئەوەی لەبەردەمماندا ئامادەیی هەبێت. بە واتای ئەوەی کە گەڕان بەدوای سەرەتادا هەمیشە گەڕانە بەدوای خودی خۆمان و ئایندەمان.

بە دڵنیاییەوە زۆرجار بە هەڵەو بە ساویلکەیی لێکدانەوە بۆ بابەتی گەڕانی هایدگەر بەدوای سەرەتاکاندا کراوە، هەندێک جاریش وا تەماشا کراوە کە هەوڵیداوە لەو هەرەسهێنانە سامناکە هەڵبێت کە لە مێژوودا ڕوویداوە و گەڕاوەتەوە بۆ سەردەمێکی پاکتر لەو سەرەتاو ڕەسەنایەتیەی کە هەیە. ئەو

هوسریل

لێکدانەوە خراپە شکسنی هێناوە لە تێبینیکردنی ئەو جدیەتەی کە هەموو ئەوەی بوونیان هەیە دەخاتە بەردەم پرسیارەوە. کەواتا هیچ شتێکی لێڵ و ناڕوون نییە سەبارەت بە چارەنووسی ئەو (بوون)ەی کە سنەممان لێدەکات، بەڵکو ئەوەی کە خۆی نیشانی هەموو تاکێک دەدات لە ئەنجامی ئەو مێنۆدەدا ،کە بیری خۆرئاوایی لە بۆتەی شارسنانیەتی تەکنیکی هاوچەرخدا لەسەری ڕۆیشتووە، ئەو شارسنانیەتەی کە جیهانی داپۆشیوە وەکو تۆڕێک کە جڵەوی هەموو شتێک بگرێت.

لێرەدا ئاوازەکانی ڕەخنەی کەلتوری ئاسایی ناڕوونیەکی تایبەتیان بەسەردا دێت و پڕیان دەبێت لە ترسی قەیرانێکی کەمەرشکێن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پێش ئایندەیەکی بەرگریکار دەکەوێت کە بە ئە نجا می ئە و هەوڵانە دەدات بەدەستەوە کە بەرەو ئەو بەرهەمهێنانی هەنگاوی دەنێت کە لە سنوورێکدا ناوەستێت، ئەوەش بەرەنگاربوونەوەیەکی ڕیشەیی بوونە، بەڵام مرۆڤ دەتوانێت پاشەکشە بکات لەوەی کە بوونە بەرەو ئازادیەکی گریمانەیی و بەرەو هیوا بەو ڕەسەنایەتیەی کە لەوانەیە ڕۆژێک لە ڕۆژان بگەڕێتەوە، ئەوەش وەهم نییە. لێرەدا مرۆڤ ڕەگەزەکانی دووەم بەدحاڵیبوون دەدۆزێتەوە، مەبەستم تۆمەتی بانگەشەی مێژووییە. ئەگەر لە مێژووی ڕاستی تێگەیشتنی وەک ئەوەی کە چارەنووسی بوونە، ئیدی ئەو پرسیارە بزر دەبێت ،کە پەیوەستە بە ڕاستیەوە. ئەم گریمانەیە ڕێگە بۆ یەکێک لە دوو ئەگەر خۆشدەکات، یاخود ئەوەتا بببێتەهۆی نوێکردنەوەی ئەو گرفتانەی کە بەدوای بانگەشەی مێژوویی (فیلهلم دەلتای)دا هات ،کە بانگەشەیەکە خۆی لە پرسیارێکی بێکۆتایی و تەڵەزگەی هیوابەخشیی خۆییدا نمایش کرد، یان ئەوەتا ببێتەهۆی هێنانەکایەی بانگەشەیەکی سۆزداری کۆمەڵایەتی ئەخلاقی کە پێویستی بە هیوابەخشیی کۆمەڵایەتی دەبێت. لە حاڵەتی دووەمدا یەکەمجار مرۆڤ گرنگی بە بانگەشەی ئایدۆلۆجی ڕەسەن دەدات لە هەموو مەعریفەیەکدا، پاشان گرنگی بە لایەنەکانی دیکە دەدات. دوای ئەوەی ئەم بانگەشەیە بە مێتۆدێکی جەدەلی وەهمی ئازادیەکی دیاریکراوی نمایش کرد، ئەوە بووە بانگەشەیەک بۆ سەرقاڵی

سوکرات

کۆمەڵایەتی.

ئـەم ئاراسـتـەیـە لـە بـیـرکـردنـەوە کاتێک دەردەکەوێت ،کە بە شێوەیەکی پێچەوانەی تێگەیشتنی ڕاست تەماشای بیری هایدگەر دەکرێت، واتە بەجۆرێک تەماشای دەکرێت ،کە شتێکی تێدا نیە پێویست بە نیشاندانی ئەو نیگەرانیە بکات. ئەم بیرە خۆی وەکو ئامرازێک نابینێ بۆ بەدەستهێنانی ئامانجێکی دیاریکراو، چونکە ئەوە بیرێک نییە کە هەموو شتێک تێیدا پشتی بە هەڵوێستێکی جیهانی بەستبێ، بەڵکو لە ڕاستیدا ئەوە بیرێکە وەکـو خەمێکی ئاشکرا خۆی بەرجەستە دەکات، لەبەرئەوە لێرەدا ئەو هەڵوێستە جیهانیە هیچ سوودێکی نییە و پێویستە لەسەر مرۆڤ درک بەوە بکات، کە هەمیشە فیکر برینیە لە تکۆڵیکردن لە خود، بە واتایەکی قووڵتر مانای ئەوە نیە کە فیکرێکە کە بەرژەوەندیەکی دیاریکراو ئاراسنەی نەکردووە، لەپێناوی بەدەستهێنانی دەسکەوتێکی تاکەکەسی یاخود کۆمەڵایەتی، بەڵکو لە ڕاستیدا مانای ئەوە دەگەیەنێت کە خودی بیرکەرەوەی ڕاستەقینە کـە لــەڕووی کەسێتی و مێژووییەوە خۆی دیاریکردووە، خودێکی خامۆشە.

ئەوە ڕاستە کە ئەمجۆرە بیرکردنەوەیە بـە شێوەیەکی دەگـمـەن ڕوودەدات و پێویستدەکات ئـەو تۆمەتە قبووڵ بکات کە بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی لەدەستداوە، چونکە دان بە بڕوابوونە تایبەتیەکانی خۆیدا نانێت، بەڵام نموونەی زۆر مەزن و بڕواهێنەر لەسەر ئەمجۆرە بیرکردنەوانە هەیە. یۆنانییەکان مامۆستای ئەم هونەرە باڵاو مەزنە بوون، هونەری ناباوی نکۆڵیکردن لە خـود، تەنانەت ئەوان وشەی عەقڵیان بەکارهێناوە کە بەرامـبـەرە لـەگـەڵ مـانـای میسالیەتی ئەڵمانی لەڕووی عەقڵمەندی و ڕوحیەوە کە تێیدا فیکر تەنها گرنگی بەوانە دەدات ،کە بوونیان هەیە. دەکرێت بیرمەندی ئەڵمانی فردریک هیگڵ بە کۆتای ئەو بیرمەندانە دابنرێت، چونکە جەدەلی فیکری ئەو نکۆڵی خودی لەمجۆرەی تێدا بەدیدەکرێت، چونکە هیگڵ فیکرێکی داهێناوە بێئەوەی خۆی پێوە بابدات و پەیوەست بێت بە هەڵوێستێکی باڵای دیاریکراوەوە. ئەگەر پێمان خۆشبێت یان پێمان خۆش نەبێت، کاتێک هایدگەر ناوی خۆی لە لیستی بیرمەندە کلاسیکییەکاندا تۆمار دەکـات، بۆ ئەوە نییە کە چەند پرسیارێکی گەورە سەبارەت بەو کەلتورە مەزنە بوروژێنێت ،کە خاڵی بێت کە هەر مەودایەکی مێژوویی، بەڵام پرسیارکردن لەبارەی بـوون دەکاتە شتێکی تایبەت بەخۆی، بەڵکو لەبەر ئەوەی ئەم پرسیارانە تەواو تقومیان کردووە بەجۆرێک کە هیچ بوارێک نەماوە جیای بکاتەوە ،لەوەی کە بیری لێدەکاتەوە و فێری دەکات لەگەڵ خودی خۆیدا. ئەمجۆرە لە بیرکردنەوە ناباوە لەسەر باغەی نکۆڵی کردن لە خود بونیاتنراوە، بەجۆرێک کە خودی خۆشی تاناسێت، لە هەمانکاتیشدا تێوەناگلێت لە جەدەلێکی وەهادا لە هەوڵێکیدا بۆ ناسینی خۆی بە شێوەیەکی باشترو باشتر.

سەرچاوە:

پاشکۆی (منارات) ،ژمارە (٢٧٩١) لە ٨ی ئایاری ٢٠١٣